

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

Den berømte matematiker Georg Cantors familiehistorie har hidtil været uklar. Men ved hjælp af et omfattende arkivarbejde er Georg Singer i denne artikel i stand til at kaste nyt lys over slægten Cantor. Han reviderer den udbredte opfattelse, at Georg Cantors far ikke var jøde, og sporer familiens aner i Danmark, Tyskland og i Rusland.

*Af Georg Singer¹
Forkortet og oversat af Allan Falk*

På et centralt sted i biografien om grundlæggeren af den såkaldte mængdelære Georg Cantor, født i 1845 i Skt. Petersborg, hersker der uvidenhed. Det vedrører forældrene til hans far, Georg Woldemar Cantor. Man kender ikke deres navne og data, og man ved kun lidt om deres familier og afstamning. At hans bedsteforældre på farens side var jøder, er op til vore dage blevet bestridt i den biografiske litteratur til trods for utvetydige, skriftlige udtalelser herom fra Georg Cantor selv. Det skyldes blandt andet et genealogisk responsum fra 1937, som vil blive nærmere omtalt nedenfor. I denne artikel vil de pågældende ”ubekendte” blive identificeret så nøjagtigt som muligt på grundlag af dansk arkivmateriale, som nærværende forfatter har arbejdet med. Inspirationen hertil er kommet fra Georg Cantors udtalelser om sin afstamning i nogle personlige breve, som indeholder tilstrækkeligt mange og klare konkrete oplysninger til at tjene som vejvisere i efterforskningen. De væsentligste brevafrsnit vil derfor blive gengivet.

Georg Cantors udsagn om sin afstamning
Georg Cantor sammenfattede sin viden om sin fars og hans forældres oprindelse i et brev af den 23. maj 1889 til en schweizisk præst, Alexander Baumgartner SJ, som

Fotografi af Georg Cantor omkring år 1870.

han korresponderede med i perioden 1889 til 1894 om litterære, teologiske og politiske emner:

(...) at min elskede far, i salig ihukommelse, var født i København og tilhørte (den derværende

portugisiske jødiske) ortodokse menighed som eneste barn i min englegode, karakterfulde, men fuldstændig forarmede mors andet, sent indgåede, ægteskab. (Hun havde fra sit første ægteskab en stor efterslægt, hvoraf flere endnu lever med efternavnet Lewis – de som blev døbt med efternavnet Ludewigs). Han kom tidligt til Skt. Petersborg sammen med sin mor (som tjente som vaskekone til det daglige brød til sig selv og den i København tilbageblevne syge ægtefælle). Hendes bror, musikeren Meyer, blev lutheransk kristen, medens en søster til min bedstemor, den vidunderligt smukke, åndeligt himmelvendte Anastasia Grimm, tidligt blev gift i Rusland med en græsk-katolsk kristen og var indtrådt i denne menighed, som hun forblev i, selvom hun senere blev gift med en romersk-katolsk mand, en kollega til hendes bror, kejserlig kammermusiker Joseph Grimm.²

Også i et brev af den 22. marts 1905 til den engelske matematikerkollega Philip Jourdan udtalte Georg Cantor sig om sine aner:

Den grav, som De har truffet på den evangeliske kirkegård i Heidelberg, er min salige fars, Geo[rg] Cantors; han døde der i mine arme i juni 1863 på gennemrejse i et ad hoc lejet privatlogi, ca. 49 år gammel, af lungesvindot (tuberkulose). (...) Jeg er ikke helt sikker på, om ikke min fars far, Jacob Cantor i København, kun var hans plejefar, som måske havde adopteret ham?³

Fra den tid, Georg Woldemar Cantor begyndte at tjene til livets ophold som købmand og børsægler i Skt. Petersborg, nemlig fra 1833, er hans liv blevet grundigt udforsket af matematikhistorikeren Galina Sinkevich gennem indgående arkivstudier.⁴ I begyndelsen var G.W. Cantor dansk statsborger og kunne som ”udenlandsk gæst” drive handel.⁵ Den 27. oktober 1834 tilmeldte han sig som købmand i den finske by Vilmanstrand (i dag Lappeenranta), der ligger nær ved den russiske grænse.⁶ Denne formelle akt gjorde ham til russisk statsborger – storhertugdømmet Finland var dengang en del af det russiske rige – og det gav ham betydelige fordele ved handel i Skt. Petersborg.⁷ I 1842 indgik han

som 28-årig ægteskab i Skt. Petersborg med en katolsk kvinde, Maria Böhm, der var født i Skt. Petersborg og nedstammede fra en musikerfamilie i det habsburgske rige.⁸ Ægteparret fik fire børn: Georg Ferdinand Ludwig Philipp (født 19.02.1845), Ludwig Gustav (født 1846), Sophie (født 1848) og Constantin Carl (født 1849).⁹ På grund af familiefaderen Georg Woldemar Cantors lungetuberkulose emigrerede familien i maj 1856 til Tyskland, boede kort tid i Wiesbaden og slog sig endeligt ned i Frankfurt am Main. Den 6. juni 1863 døde Georg Woldemar Cantor i Heidelberg og blev begravet der den 8. juni. I kirkebogen for Helligåndskirken står der: ”... Georg Cantor, købmand fra Skt. Petersborg, ca. 50 år gammel, gift med Maria Böhm. Yderligere oplysninger kunne ikke fremskaffes”.¹⁰

Det danske genealogiske responsum fra 1937

Den københavnske genealog Theodor Hauch-Fausbøll forfattede i 1937 en beretning, som udgør en interessant kilde til udforskningen af Georg Woldemar Cantors aner. En fem siders tysk oversættelse af dette dokument såvel som oversættelsen af en attestation fra samme af den 21. september 1937 på kun få linjer befinder sig i Cantor-arkivet i Göttingen.¹¹ Attestationen lyder som følger:

Det bliver hermed bekræftet, at der ikke eksisterer nogen Georg Woldemar Cantor, født 1809 eller 1814, i den jødiske menigheds protokoller, og at han uden tvivl ikke var jøde, eftersom jøder i begyndelsen af det 19. århundrede ikke havde kristne fornavne.

Der skal citeres yderligere fra Hauch-Fausbølls genealogiske responsum, for det første, fordi det indeholder enkelte konkrete udsagn om Georg Woldemar Cantors forældre, for det andet for at give et indtryk af responsumets holdning:¹²

Der eksisterer intet dokument vedrørende Georg Woldemar Cantors forældre. Ifølge EN FAMILIE-TRADITION boede de i København, men det har dog ikke kunnet fastslås grundet manglende

nøjere oplysninger. Faderen hed Jakob Cantor (ifølge sønnens testamente fra 1854). Han levede endnu i 1841 eller 1842 (lykønskning til sønnens forlovelse). Moderen var født Meier (ifølge mundtlig overlevering).

Da hendes nevø der (i Rusland) var universitetsprofessor, er det grundet den kejserlige russiske regerings daværende stærke antisemitisme så godt som udelukket, at disse Meiers var jøder.(...)

Spørgsmålet om, hvornår og hvor Georg Woldemar Cantor blev født, kan ikke engang i dag besvares med sikkerhed trods årelange, omfattende undersøgelser. Ifølge hans gravsten i Heidelberg blev han ganske vist født i København 24.04.1814, men dette udsagn må betegnes som tvivlsomt. Thi hans dødsattest fra den evangeliske helligåndsmenighed i Heidelberg, som hverken nævner fødselsdato eller fødested, stemmer kun tilnærmedesvis med gravstenen (...) og helt afvigende herfra bliver han i et dansk rejsepas fra 28.08.1833 betegnet som 24-årig, d.v.s. at han skulle være født 1809. (...)

Navnet Georg Waldemar Cantor har ikke kunnet påvises i København (under nogen af de i betragtning kommende år) hverken gennem det Tyske Gesandtskab i København eller Dansk Genealogisk Institut. Og det hverken i nogen af kirkebøgerne for de derværende 13 kirkesogne eller i de derværende udførlige jødiske registre (hvortil navnet kunne hentyde), ej heller i de københavnske adressebøger fra den tid. (...) Jeg har ligeledes erfaret gennem Dansk Genealogisk Institut, at ej heller bibliotekar Josef Fischer – den største kender af jødisk genealogi i Danmark – trods årelange bestræbelser efter opdrag fra jødiske professorer i Leningrad og Jerusalem har kunnet bevise, at Georg Waldemar Cantors verdensberømte søn, matematikprofessoren i Halle Georg Cantor, skulle være af jødisk afstamning. Selvom der i København har været en række jøder med navnet Cantor, så kan navnet alene umuligt tjene som bevis for jødisk afstamning.

Hvem der var Hauch-Fausbølls opdragsgiver, er ikke angivet, men der er dog talrige henvisninger til, at der blev samarbejdet med familien. Responsummets udsagn og mange formuleringer i den beretning, der

danner grundlag for responsummet, gør det tydeligt, at det i første række gjaldt om i videst muligt omfang at tilintetgøre mistanken om, at matematikeren Georg Cantor kunne have jødiske rødder.¹³ På tidspunktet for dets tilblivelse kunne et responsum med et sådant indhold være livsvigtigt for Georg Woldemar Cantors efterkommere i Tyskland. Hauch-Fausbølls resumé har også været særdeles velkomment for forsvarerne af den moderne matematik i Tyskland, eftersom tilhængere af ”Den tyske Matematik” var gået til angreb på de nye koncepters uoverskuelighed – i den sammenhæng blev den cantorske mængdelære udtrykkeligt omtalt – og de blev udskældt som ”jødiske”.

Selvom hovedformålet med Hauch-Fausbølls undersøgelse må stå enhver læser klart, bliver dens indhold vedrørende de personlige oplysninger i vidtgående omfang benyttet som grundlag for udsagn om de fædrener i Cantor-biografier indtil vore dage. Hauch-Fausbølls genealogiske studie tjener derved også efter så mange årtier stadig som første og vigtigste reference.

Dette gælder for Ivor Grattan-Guinness’ artikel ”Towards a Biography of Georg Cantor” fra 1971, hvor man læser:

G.W. Cantors baggrund er uklar, men der blev lavet en detaljeret undersøgelse i 1937 af en dansk genealog, fra hvilken de fleste af de følgende detaljer hidrører. (...) Heraf følger, at Georg Cantor ikke var jøde, i modsætning til den opfattelse, som har overlevet på tryk og i den generelle opfattelse i mange år.¹⁴

Joseph W. Dauben benytter i det biografiske-genealogiske afsnit i sin bog fra 1979 flere gange Hauch-Fausbølls attest som kilde uden at berøre spørgsmålet om den jødiske afstamning.¹⁵ Hvad angår Georg Woldemar Cantors afstamning, indskrænker han sig hovedsageligt til at resumere manglen på sikker viden:

Skønt familiens historie er uklar, er der enighed om, at Cantors bedstefar Jakob boede i København. Det er usikkert nøjagtigt, hvornår Cantors far, Georg Woldemar Cantor, blev født.¹⁶

Hvad angår Georg Woldemars forældre, ved man ikke mere, bortset fra det faktum, at Jakob Cantor stadig var i live i 1841.¹⁷

Walter Purkert og Hans-Joachim Ilgauds vurderer Hauch-Fausbølls beretning som ”nogle undersøgelser, der blev iværksat 1937 på begæring af Cantors efterkommere, og som åbenbart havde til formål at afklare, om Cantors forfædre var jøder”. Men de sætter ikke spørgsmålstegn ved undersøgelseernes tilforladelighed og benytter dem som en kompetent kilde.¹⁸

Hauch-Fausbølls studie bliver endelig korrekt vurderet og karakteriseret i 2007 af J.W. Dauben i hans artikel ”Cantor, Georg Ferdinand Ludwig Philip” i *New Dictionary of Scientific Biography*:

Det faktum, at dette dokument blev lavet til Cantor-familien på højden af den tyske forfølgelse af jøder forud for Anden Verdenskrig, medfører betydelig tvivl om legitimiteten af dets udsagn.¹⁹

Det ser ud til, at Hauch-Fausbølls arbejde har haft en meget langvarig virkning, og at det på grund af dets meget håndfaste essens i årtier har kvalt yderligere efterforskninger, særligt i danske arkiver.

Bærere af navnet Cantor i Danmark og Tyskland

Blandt de første jøder, der indvandrede til København, var der personer med familienavnet Cantor. Det hænger åbenbart sammen med en mand, der gjorde navnet Cantor kendt hos den danske konge.²⁰ Den 29. september 1650 blev ”Jakob von Franckfurt, en jøde” døbt og kaldt Friederich Christian i Sct. Nikolai Kirke i Flensborg.²¹ Jakobs ægtefælle var åbenbart overhovedet ikke indforstået med sin mands konvertering, så hun forsvandt med børnene og efterlod ”kun en tom rede”. Det fremgår af det ”pas til den fornyligt i Flensburg døbte jøde Friederich Christian Franckfurter”,²² som den danske konge Frederik 3. udstedte den 28. februar 1651 for at give den forladte mulighed for at søge efter sin familie i hele riget. Flere kilder fra begyndelsen af 1660’erne vedrørende København bevidner tilstedeværelsen af en

mand med et usædvanligt navn på daværende tidspunkt og sted: Friedrich Christian Cantor. Den 8. september 1661 blev Friedrich Christian Cantor gift med Christina Jørgens Datter i København. Sammen med hende lod han den 8. april 1663 en søn døbe med navnet David.²³ På Friedrich Christian Cantors begæring tildelte Frederik 3. hans døtre Judith og Anna et ”Privilegium exemptionis” den 2. marts 1669, idet de havde til hensigt at slå sig ned i Altona. Derved blev de ”fritaget for al contribution og borgerlige besværligheder”.²⁴ Og igen på Cantors begæring bekræftede Christian 5., efterfølgeren på tronen, dette privilegium den 9. april 1670 og udstrakte det udtrykkeligt til også at omfatte deres respektive ægtefæller Joseph Michael og Effer Moyses.²⁵ Den samlede mængde af de her anførte omstændigheder og især det faktum, at han havde jødiske døtre og svigersønner, udgør et stærkt indicium for, at Friedrich Christian Cantor er identisk med jøden Jakob von Franckfurt, som blev døbt i 1650 i Flensborg.

Det ser ud, som om Friedrich Christian Cantor, der siden sin dåb bar traditionelle danske kongenavne, har åbnet døren for adgang til Danmark for yderligere medlemmer af sin familie.²⁶ Den 29. april 1676 fik Axel Moyses Cantor bevilling til at slå sig ned i Altona eller Glückstadt sammen med sin familie og ”ærligt drive deres næring samt uhindret nyde de privilegier, som den jødiske nation i sådanne byer har modtaget af os”.²⁷ Allerede i 1678 udredte han krigsskat i København og befinder sig i 1682 på den første liste over bosatte ikke-lutheranere: ”Axel Cantor, tobaksspinder, jøde, har frue og børn”.²⁸ Først den 13. marts 1683 gav kongen Axel Cantor samt hans familie tilladelse til at bo i København. Det er nævnt i et privilegium til hans svigersøn Levin Abraham.²⁹ På Axel Cantors anmodning fik hans søn Moses Cantor – der ønskede at gifte sig – den 27. november 1686 kongelig tilladelse til at slå sig ned i København ”med sin ægtefælle og de børn, som de i fællesskab vil avle og uhindret leve efter den jødiske religions regler”, hvis dette ville ske i stilhed og uden at vække anstød. Han fik også tilladelse til at indrette et tobaksspinderi og at ernære sig heraf.³⁰ Den 9. december 1691 fik Axel Cantor borgerskab i København.³¹ Da Axel Cantor døde, blev han begravet på den jødiske begravelsesplads i Møllegade den 28. november 1702.³²

Den 14. april 1683 blev der udstedt et kongeligt privilegium til Abraham Cantor, ”jøde fra vores by Altona” og – ifølge Hauch-Fausbøll – en bror til Friedrich Christian Cantor. Det gav ham tilladelse til at slå sig ned i København med ægtefælle og børn og til at ernære sig af handel med juveler og klæder.³³ Kongen gav også et privilegium den 12. april 1704 til Jacob Abraham Cantor, ”som har erhvervet borgerskab i Vores København” og nu må leve der ”i overensstemmelse med hans jødiske ceremonier, hvis det kan ske i stilhed og uden at vække anstød”.³⁴ Jacob Abraham var en søn af Abraham Cantor, og man kan se, hvorledes Cantor blev til en familie i København. Juveleren Abraham Cantor døde i 1715. Hans gravsten står på begravelsespladsen i Møllegade.³⁵ Det siges, at han også blev kaldt Avraham Hildesum eller Abraham Hildesheim.³⁶ Også hans barnebarn, Levin Jacob Cantor, der døde i 1764 i København, havde tilnavnet Hildesheim.

Friedrich Christian Cantor bragte desuden tre nevøer til landet.³⁷ Den ældste af dem, Isak Baruch Cantor, indrettede et tobaksspinderi i Nakskov i 1685. Han ansøgte flere gange om at få et privilegium. En gang angav han at være portugisisk jøde – havde det været sandt, havde han nemlig ikke haft brug for et lejdebrev – en anden gang, at han ”tilhørte den jødiske slægt kaldet Cantor”. Selvom hans ansøgninger var resultatløse, forblev han som tobaksspinder i Nakskov. Begge hans brødre, Hartvig og Moses Cantor, ansøgte i 1698 om kongelig tilladelse til at ernære sig, deres ægtefæller og børn et eller andet sted i landet med tobaksspinderi eller andet, som de kunne bestride. På det tidspunkt havde de opholdt sig i Danmark i 15 år. Hartvig Baruch Cantor var schächter og tobakshandler i Nakskov og døde i 1708. Moses Cantor boede på det tidspunkt i København.

En Jacob Cantor er nævnt i et beskyttelsesbrev til forstanderskabet for de jødiske menigheder i Hildesheim Alt- og Neustadt.³⁸ I et beskyttelsesbrev af den 24. oktober 1662 fra ærkebiskoppen af Köln, biskop for Hildesheim, bliver foruden Jacob Cantor også Borrach Jacob Cantor nævnt, åbenbart en søn af Jacob. Muligvis er Moises Jacob, der ligeledes nævnes heri, en yderligere søn af Jacob.³⁹ Der eksisterer en gravsten for Baruch ben

Jaakow Cantor, død den 5. april 1699, på den jødiske begravelsesplads ved Teichstrasse i Hildesheim.⁴⁰ Denne Baruch Jacob Cantor kunne være far til Isak, Hartvig og Moses Cantor og en bror til Friedrich Christian og Abraham Cantor. Axel Moses Cantor var måske en fætter til Friedrich Christian, Abraham og Baruch Jacob. Uanset hvorledes slægtskaberne nærmere måtte være, kan man i hvert fald gå ud fra, at de personer med navnet Cantor, der indvandrede til Danmark i det 17. århundrede, var beslægtet med hinanden, og at i det mindste nogle af dem kom fra Hildesheim.

Foruden i Hildesheim kan der påvises jødiske personer med navnet Cantor i forskellige tyske byer i det 17. århundrede, således i Halberstadt, Bovenden og i Kassel.⁴¹ Isaac Cantor er blandt de 12 jøder, som er nævnt i et beskyttelsesbrev af den 9. september 1641 fra ærkehertug Leopold Wilhelm af Østrig, biskop af Halberstadt. Han optræder yderligere i et beskyttelsesbrev fra domprovst Arend Spiegel af og til Pickelsheim, stedfortræder Joachim von Hünicke, og i stiftskapitlet i Halberstadt af den 1. oktober 1649.⁴² Under trediveårskrigen søgte jøder fra Bovenden tilflugt fra krigstumlen i det nærliggende Göttingen. Blandt disse blev Abraham Cantor nævnt i 1632 og Moses Cantor i 1648.⁴³ I skatteregisteret for byen Kassel står en Jacob Cantor anført, der i 1625 betaler 800 gylden.⁴⁴ Et endnu tidligere bevis for Cantor som jødisk personnavn findes i et aktstykke i det hessiske statsarkiv Marburg vedrørende processen ”Jøden Baruch Cantor i Lüderbach hhv. Frieda og Grebendorfs tilgodehavende hos Georg Oswald Treusch von Buttlar og hans efterkommer Walter i Rambach”⁴⁵ (løbetid 1601-1604). Dokumenterne tyder på en begrænset udbredelse af familienavnet Cantor i det område, hvor ashkenaziske jøder havde slået sig ned i begyndelsen af det 17. århundrede.⁴⁶

I folketællingen fra København 1801 findes der 39 personer med familienavnet Cantor. Af disse er 24 efterkommere af den ovenfor nævnte Levin Jacob Cantor, der døde i 1764. 11 er i familie med eller efterkommere af Isak Hertz Cantor, der døde i 1774, og hvis far formentlig var Hartvig (Hertz) Cantor fra Nakskov. Tre personer er formentlig børn af Jacob Isak Cantor, der døde i 1777, en søn af Isak Abraham Cantor. Endelig er

der en tjenestepige med navnet Cantor, hvis afstamning er ukendt.

Lipman Jacob Cantor – Georg Woldemar Cantors far

I det allerede citerede brev til Baumgartner angiver Georg Cantor, at hans far, Georg Woldemar, skulle stamme fra den portugisisk-jødiske menighed i København. Men et tilhørsforhold til det ene eller andet jødiske trosfællesskab fremgår ikke af protokollerne vedrørende fødsler, ægteskaber og dødsfald. Heldigvis er den fuldstændige navneliste vedrørende den portugisiske menighed i København i 1811 bevaret. Den indeholder foruden navn og alder på familiefaderen også ægtefællen, børn og yderligere husstandsmedlemmer. Yderligere er adressen, familieoverhovedets erhverv og andre husstandsmedlemmers stilling, såsom kokkepige, anført. Sammen med et ledsagebrev blev fortegnelsen den 26. juli 1811 overleveret fra menighedsforstanderne til byens politimester.⁴⁷

Georg Cantors far, Georg Woldemar Cantor, og moren Maria Böhm.

Da de personer med navnet Cantor, der indvandrede til Danmark i slutningen af det 17. århundrede, klart var tyske, ashkenaziske jøder, ville man ikke forvente at finde nogen Cantor blandt "portugiserne". Men der var tale om, at ashkenaziske jøder gerne ville være en del af den sefardiske menighed i København. Og faktisk indeholder listen en mand med navnet Cantor, nemlig nummer 23 "Lehman Jacob Cantor, 38 Aar, The- og Por-

cellænshandler, Købmagerg(ade) 54, født her i Staden".⁴⁸ Der hører ikke flere personer til husholdningen, og han havde midt i året 1811 ingen familie. I tilknytning til fortegnelsen giver Fischer supplerende oplysninger om de enkelte indførsler. Vedrørende nummer 23 meddeler han, at den nok vedrører Lipman Jacob Cantor, som havde fået borgerskab som te- og porcelænshandler den 24. maj 1809. Formodentlig var han søn af den Jacob Cantor, der døde 1785 i Vestindien, og hvis bo blev behandlet af den portugisiske menigheds skiftekommission i København.⁴⁹ "Jacob" i navnet Lipman Jacob Cantor er et patronymikon efter jødisk brug og betegner altså farens fornavn.

Der er fire indførsler i protokollen 1810-juni 1814, som vedrører købmanden Lepman eller Lipman Cantor, og som på grund af deres betydning her gengives i deres fulde ordlyd:

Protokollen side 20:

Aar 1811 den 1. nov. anmeldtes det, at Ungkarl Lepman Cantor i Gaar er bleven ægteviet til Enken Ester Levy.

Protokollen side 34:

Aar 1812 den 18de september anmeldtes det af Forældrene Lepman Cantor og Hustru Ester Levy, at Sidstnævnte den 16. d. Md. har født et Drengbarn, som har erholdt Navnet Jacob Lepman.

Protokollen side 51:

Aar 1813 den 18de August anmeldtes det, at Barnet Jacob, Lepman Cantors Søn, i Nat er død af Nerve Svaghed i en Alder af 11 Maaneder.

Protokollen side 65:

Aar 1814 den 7de Mai anmeldtes det af Forældrene Kjøbmand Lipman Cantor og Hustrue Ester Levy, at Sidstnævnte i Gaar har født et Drengbarn, der har erholdt Navnet Hirsch.

Der findes ingen yderligere indførsler i protokollerne for den jødiske menighed i København med navnet Lipman Cantor førend hans død den 11. april 1852. Indførslen om hans død lyder således: "Nr.: 1200, Dødsdag: 11. april

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

1852, Begravelsesdag: 13. april 1852, Lipman Cantor, tidligere Kjøbmand, Enkemand, Vingaardsstræde 145, 79 år, Alderdomssvaghed". Lipman Cantor blev begravet på den jødiske begravelsesplads i Møllegade.⁵⁰

Man finder Lipman Cantor første gang i Kraks *Vejviser* for 1813 som "Cantor, Lepm. Handelsm., Dybensgade 181".⁵¹ Netop i 1813 blev en konkursbehandling vedrørende handelsmanden Lepman Jacob Cantor påbegyndt, og i forløbet anmeldte en række kreditorer deres krav.⁵² I løbet af et år blev behandlingen afsluttet, efter at Cantor havde arrangeret sig med sine kreditorer, fået indrømmet betalingsfrister og betalt gæld. Derefter kunne han arbejde videre som købmand. I Kraks *Vejviser* for 1817-18, 1818-19, 1819-20 lyder indførslen hver gang på "Cantor, Lipmann, Thee- og Porcelainshandler", men den angivne adresse er dog hver gang en anden.⁵³ I årgang 1821 er indførslen kun "Cantor, L., Kiøbmand, Adelgade 286".⁵⁴ Det ser ud, som om han har overdraget sin hidtidige forretning til Israel Abraham Cantor, som nemlig i alle årgangene 1819-20 til 1853 næsten udelukkende er indført som "Cantor, J.A., Thee- og Porcelainshandler". Israel Abraham Cantor var et tipoldebarn af den Abraham Cantor, der indvandrede i det 17. århundrede og blev kaldt Abraham Hildesheim. Først 13 år senere dukker Lipman Cantor op igen i Kraks *Vejviser*. Nu betegnede han sig blot som handlende henholdsvis 1834 og 1835 som "Cantor, L., Handlende, Pilestræde 93" og i 1836 og 1837 som "Cantor, L., Handlende, St. Strandstræde 103".⁵⁵ I sine sidste leveår blev han yderligere tre gange optaget i Kraks *Vejviser* som "Cantor, L., Forhen Kjøbmand, Viingaardsstræde 145".⁵⁶

Lipman Cantor er ikke at finde i folketællingerne fra København 1787 og 1801. I den næstfølgende folketælling 1834 er de fleste lister fra København gået tabt. Men Lipman Cantor kan findes i alle tre folketællinger i 1840, 1845 og 1850 med en adresse i København. I 1840 boede han i Købmager Kvarter, Anthoniestræde 227 i første baggård: "Lepmand Jacob Cantor / 68 / gift / Handelsmand / logerende".⁵⁷ I 1845 og 1850 står han som 72-årig henholdsvis 77-årig "Enkemand" og "fhv. Kjøbmand" i Øster Kvarter, Vingaardsstræde 145.⁵⁸ Ud fra alle tilgængelige aldersangivelser kan man regne ud, at Lipman Cantors fødselsår er 1772 eller 1773, og at han er født i København.⁵⁹

I de sidste 10 år af sit liv boede Lipman Cantor hos Hirsch Ahronsen og dennes tre ugifte svigerinder Bolette, Ester og Rebekka Israel. Disse personer finder man allerede på listen fra 1811 over medlemmerne af den portugisisk-jødiske menighed: Bolette, Ester og Rebekka er døtre af købmand Abraham Israel, Hirsch Ahronsen er dennes svigersøn, gift med hans datter Marta. Ester og Rebekka nedstammer fra Abrahams andet ægteskab med Bella, født Cantor. Bellas gravsten på begravelsespladsen i Møllegade er bevaret og viser navnet Beile bar Jokev, det vil sige, at Bella har det samme patronym som Lipman Cantor. Bella kunne altså være Lipmans ældre søster, Ester og Rebekka følgelig Lipmans niecer, og slægtskabet kunne forklare det langvarige bofællesskab.⁶⁰ Fischer betegner Jacob Isak Cantor som far til Bella. Hans ovenfor nævnte formodning om, at Lipmans far var den Jacob Cantor, som døde i Vestindien, passer så ikke. Jacob Isak Cantors enke er opført på en liste fra 1780 over "højtyske" jøder med borgerskab i København.⁶¹ Det leder til den tanke, at Bella og Lipman Cantor først gennem Bellas ægteskab med Abraham Israel i 1798 fik mulighed for tilslutning til den portugisiske menighed.

Fødslen af sønnen Hirsch i ægteskabet mellem Lipman og Ester Cantor, citeret fra protokollen, fandt sted den 6. maj 1814. Det er naturligvis en dato ifølge den gregorianske kalender. Den modsvarer af datoen 24. april 1814 i den julianske kalender. Det er nøjagtigt den dato, der stod på Georg (Woldemar) Cantors gravsten i Heidelberg ifølge Hauch-Fausbølls genealogiske attestation. Det må derfor anses for højst sandsynligt, at den fastslåede fødsel her i protokollen for den jødiske menighed vedrører Georg Woldemar Cantor, og den antagelse fortjener derfor at blive efterforsket og efterprøvet.

Hvis man – på baggrund af familieoverleveringen – antager, at en jødisk dreng født den 6. maj 1814 i København på et tidspunkt er kommet til Skt. Petersborg og der blevet døbt med navnet Georg Woldemar, så ville den pågældende præst straks have omregnet hans fødselsdag til datoen ifølge den i Rusland gældende julianske kalender og indskrevet ham med denne i kirkebogen ved indførslen af hans dåb. Denne dato, den 24. april 1814, ville blive brugt som fødselsdato for Georg Wol-

Skt. Petersborg i 1800-tallet. Her boede flere medlemmer af familien Cantor.

demar Cantor såvel over for russiske myndigheder som i private sammenhænge. Det forklarer også, hvorfor den gravsten, som enken bestilte til graven på kirkegården i Heidelberg, bærer afdødes fødselsdato i "gammel stil".

Følgende detalje i Georg Cantors erindringer om sin far og dennes afstamning er mere problematisk: hvis Hirsch Cantor skulle være identisk med Georg Woldemar Cantor og Lipman Cantor dermed far til Georg Woldemar, hvorledes kan man da forklare, at Georg Cantor mener, at hans bedstefar hed Jacob? Efter russisk navnetradition består til vore dage et russisk navn af et fornavn, et fadernavn (russisk *Otschestwo*) og et familienavn. Til embedsbrug anvendte man endnu i det 19. århundrede også for- og fadernavn i en treleddet form "Iwan Michailow syn", det betyder Iwan, Michails søn. Også udlændinge, der opholdt sig længere tid eller permanent i Rusland for

eksempel for at drive forretning, blev af den relevante tjenestemyndighed (*posolski prikaz*) henvist til at anvende et "tjenestenaavn" bestående af fornavn og fadernavn. I den forbindelse blev fornavne overført til en russisk form. Bar en udlænding et i Rusland ukendt, fremmed fornavn, blev dette, som Erik Amburger giver talrige eksempler på, erstattet af et lignende, et ligelydende eller i nødstilfælde af et helt andet russisk klingende fornavn.⁶² Også ved dannelsen af *Otschestwo* gik man således frem, hvis ens fars fornavn ikke var sædvanligt i Rusland. Georg Woldemar Cantors officielle navn til brug over for myndighederne lød "Jegor Jakowlew syn Kantor", det betyder Jegor, en søn af Jacob Cantor. Også den kortere form "Jegor Jakowlew Kantor" kunne bruges.⁶³ I Georg Cantors tilfælde blev, som man ser, ikke engang Georg anset for tilstrækkeligt russisk og erstattet med Jegor. Et patronymikon afledt af det jødiske, dog ikke

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

bibelske, fornavn Lipman, et navn afledt fra tysk, som var brugt gennem århundreder af ashkenaziske jøder i forskellige former (Libman, Liefman), ville ikke blive tildelt til brug over for myndigheder.⁶⁴ Et alternativ var at gå tilbage til Georg Woldemars bedstefar Jakob, et bibelsk navn, der også blev benyttet i Rusland, og bruge det som patronymikon. På baggrund af navnet anvendt til embedsbrug, ”Jegor Jakovlev syn Kantor”, er der vel sket det, at Jakob også i familiens kreds gjaldt som fornavn for Georg Woldemar Cantors fjerne ubekendte far. Således har man her et slående eksempel på, hvor alvorligt man skal tage Amburgers udtrykkelige advarsel om, at fadernavnet i nogle tilfælde fører til vildfarelser. Man kan ikke altid derudfra slutte, hvad farens navn er.⁶⁵

Ester Cantor, enke efter Levy, Georg Woldemar Cantors mor

Ægteskabet med enken Ester Levy indgik den 31. oktober 1811 var Lipman Jacob Cantors første. Ester er opført i folketællingen 1801 i Snarens Kvarter sammen med sin første ægtefælle Moses Levy (handlende, 38 år) og børnene Lazarus Moses (10 år), Rebecke Moses (seks år), Abraham Moses (fire år) og Juda Moses (et år) samt en tjenestepige.⁶⁶ Ester fremtræder her som Ester Abraham. Abraham er et patronymikon, altså hedder Esters far Abraham. Hendes fødenavn er ikke angivet. Det var begge ægtefællers første ægteskab. Som efterforskningen har vist, fik ægteparret Moses og Ester Levy yderligere tre børn: sønnen Bendix i 1802, en datter i 1804, som senere bar fornavnet Eline – hendes navn ved fødslen kan ikke oplyses – og i 1806 sønnen Joseph Moses.⁶⁷ Muligvis er en bevaret sten for Moses Lazarus Levy, begravet den 21. marts 1807, på begravelsespladsen i Møllegade vidnesbyrd om ægtefællen og familiefaderens død.⁶⁸

Den næste folketælling i Danmark blev først gennemført i 1834. Ester Cantor befinder sig i Aarhus i Middelgade 143 som 59-årig ”Enke efter Købmand Levy” – det er ensbetydende med, at civilstanden er angivet falsk. Hun bor sammen med sin 37-årige søn, den ugifte købmand Abraham Levy, der i mellemtiden har ændret sit efternavn til Lewis. Til husholdningen hører desuden en 20-årig handelsbetjent, to 18-årige

handelslæringe og to tjenestepiger.⁶⁹ Lewis var på dette tidspunkt en anset købmand i Aarhus og gjaldt for at være velhavende.⁷⁰ Han havde i 1830 erhvervet en ejendom med et toetagers beboelseshus og en kontor- og lagerbygning for 5.000 rigsdaler.⁷¹ Hans anseelse som forretningsmand var på det højeste, da han i 1834 fik overdraget hvervet som engelsk-hannoveransk vicekonsul i Aarhus. Skønt Lewis’ forpligtelser og tilgodehavender i 1836 udlignede hinanden temmelig nøje, blev han i en pengemarkedskrise i begyndelsen af 1837 ude af stand til at betale sine forpligtelser. Afviklingen af konkursboet, der varede til 1840, medførte tabet af hans samlede formue inklusive hans hus.

Folketællingen i 1840 omfatter moren Ester Cantor. Hun bor nu hos fremmede mennesker, formentlig som logerende, i gaden Tangen i Aarhus. Hun er opført som 65-årig enke.⁷² Hun døde den 29. november 1840 i Aarhus som tilhørende den derværende lille jødiske menighed. Hendes dødsfald er indført i menighedens protokol, og indførslen nævner også begravelsesdagen: ”29 Novbr 1840 / 3 December 1840 / Ester Cantor / Libmand Cantors Kone i Kiøbenhavn, men har i de sidste Aar opholdt sig i Aarhus / 66 (Aar)”.⁷³ I *Aarhus Stifts-Tidende* for den 5. December 1840 blev der i rubrikken ”Bekendtgørelser” indrykket en dødsannonce underskrevet af A. Lewis, Jos. Ludwigs og Eline Wilh. Ludwigs:

Efter næsten 6 Maaneders Sygeleie, bortkaldte den Algode, Søndagen den 29de November, vor elskede Moder, Esther Cantor, i en Alder af noget over 65 Aar, fra denne Verden. Dette for os saa sørgelige Dødsfal meddele vi herved hendes Venner her og i Hovedstaden, paa den fraværende Families Medlemmers og egne Vegne.⁷⁴

Herudfra bliver fødselsåret for Ester Cantor 1775. Gennem protokolindførslen modbevises familielegenden om, at også Georg Woldemar (Hirsch) Cantors mor er blevet døbt evangelisk-luthersk i Skt. Petersborg. Hun forblev i den jødiske tro og blev begravet på den mosaiske begravelsesplads i Aarhus.⁷⁵

Den 5. december 1840 mødte Joseph Ludwigs i skifteret-

ten i Aarhus og anmeldte sin mors død.⁷⁶ Han forklarede, at den afdøde ”Madame Ester Cantor, født Levy [sic]” havde haft til huse i København, hvor hendes ægtefælle, den tidlige te- og porcelænshandler Lipman Cantor, boede hos sin slægtning, silke- og klædekræmmer Israel i Vingaardsstræde. Hun havde imidlertid af økonomiske grunde levet et par år i Aarhus. I tilknytning hertil optalte Joseph Ludwigs den dodes livsarvinger, først foruden ham selv, ”Comparenten”, endnu fire børn med hosekræmmer Moses Levy, derefter fra ægteskabet med førnævnte Lipman Cantor en søn, Georg Cantor, 26 år, der opholdt sig i Skt. Petersborg og arbejdede for et handelshus, som ikke var comparenten bekendt. Juda Levy – som i folketællingen 1801 var anført som den dengang yngste søn af Moses og Ester Levy – og sønnen Bendix Levy, født i 1802, bliver ikke nævnt i mødet i skifteretten.⁷⁷

I 1813 boede Lipman Cantor i Dybensgade i København. Her ses ejendommen, som den ser ud i dag. Foto: Allan Falk.

Det, der blev oplyst i skifteretten i Aarhus om Lipman Cantors boligforhold i København, understøtter de ovenfor nævnte formodninger om slægtskabet Cantor – Israel. Joseph Ludwigs og hans søskende Abraham og Eline, der var til stede i skifteretten, nævnte også, at Lipman Cantor blev understøttet af familien. At der med ”familien” mentes søstrene Israel, fremgår tydeligt af registreringen af Lipman Cantors efterladenskaber efter hans død i april 1852.⁷⁸ Til skifterettens medarbejder oplyste Rebekka Israel, hos hvem Lipman Cantor boede, at den afdøde ”nød Underholdning hos hende”. Den korte fortegnelse over efterladenskaberne, som kun omfatter de nødvendige klæder og sengetøj, men ingen møbler eller husholdningsgenstande, bevidner, under hvilke fattige forhold Lipman Cantors liv sluttede.

At Ester Cantor virkelig rejste med nogle af sine børn til Skt. Petersborg formodentlig i begyndelsen af 1820'erne og opholdt sig der et stykke tid, bekræftes af et dokument, som Galina Sinkevich har opdaget i arkivet i det kejserlige teater i Skt. Petersborg og offentliggjort i sin fulde ordlyd i sin Cantor-monografi.⁷⁹ Arkivaliet stammer fra året 1825 og omhandler en ”klage fra udlændingen Kanter” vedrørende en hofmusikant Drobisch, der havde et bijob som pantelåner. ”Udlændingen Kanter” mødte op hos Drobisch ledsaget af politiet og beskyldte ham for at vægre sig ved at tilbagegive nogle pantsatte genstande, som hendes afdøde søn havde pantsat, uagtet at hun nu ville udløse pantet ved betaling af det udlånte pengebeløb. I sin første reaktion ytrede Drobisch, at han aldrig havde haft noget at gøre med nogen ”Kanter”, navnet var ham ubekendt. Da fruene gjorde det klart, at sønnen nok havde anvendt navnet ”Levis” og beskrev arten af det pantsatte, huskede Drobisch det og forklarede, at der ikke var tale om en udlånsforretning, men han havde købt varen af ”Levis”. De personer, som her optræder i forbindelse med hinanden, ”udlændingen Kanter” som mor og ”Levis” som søn, henviser tydeligt til Ester Cantor. Hvad angår den afdøde søn, må det derfor dreje sig om Juda eller Bendix Levy. Nøjagtigt hvornår Ester Cantor brød op og rejste til Skt. Petersborg, og hvornår hun vendte tilbage til Danmark, vides ikke. Men man ved med sikkerhed, at hun senest var tilbage i landet i 1834.

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

Georg Woldemar Cantors halvsøskende

1. *Christian Ludvig (Lazarus)*

Lazarus Moses, det ældste barn i ægteskabet mellem Moses og Ester Levy, blev født den 20. april 1791. Det fremgår af kirkebogen for Frederiksberg, hvor han blev døbt den 5. september 1817.⁸⁰ Ved dåben fik han navnet Christian Ludvig. Forældrene er anført som ”Hosekræmmer Moses Levy og Ester Meyer af den mosaiske Troesbekjendelse i Kjøbenhavn”.⁸¹ Dermed er der dokumentation for, at Georg Woldemar Cantors mor var født Meyer, således som familietraditionen ville vide.⁸² Den 12. september 1817 blev Christian Ludvig gift i Frederiksberg Kirke med Adamine Margrethe Ronald Petersen.⁸³ To døtre blev født i København: Marie Petrine Clarise, født den 16. juni 1818, og Hanne Albertine Wilhelmine den 22. december 1819.⁸⁴ Farens erhverv er angivet som styrmand. Derefter opholdt familien sig et stykke tid i Skt. Petersborg, hvor sønnen Nicolaus Justus Theodor blev født den 14. august 1821.⁸⁵ Senest i 1828 var familien tilbage i København. Børnenes mor var på den tid død, og enkemanden giftede sig igen den 12. april 1828 med en enke, Georgine Sophia Callesen, født Heilmann. Hun døde imidlertid allerede den 21. september 1829. Efter tilbagekomsten skrev Christian Ludvig sit efternavn som Ludvigs, Ludwigsen eller Ludewigs og kan som sådan findes som købmand i Kraks *Vejviser* til og med 1834 på adressen Magstræde 32. I skifteprotokollen vedrørende hans mors død i 1840 bliver han anført som købmand og borger i Skt. Petersborg, og der dør han den 29. juli/10. august 1856, kun få uger efter, at hans halvbror Georg Woldemar Cantor og hans familie havde forladt Rusland for evigt.⁸⁶

2. *Rebecke*

Fem måneder førend Ester Levy giftede sig for anden gang med Lipman Cantor, giftede hendes ældste datter Rebecke sig den 4. juni 1811 med hosekræmmer Daniel Lazarus Fürst.⁸⁷ Hun var gravid, selvom hun højst var 17 år. Den 30. oktober 1811 blev parrets søn Moses født.⁸⁸ Daniel Lazarus Fürst døde tidligt. Man ved imidlertid ikke noget nærmere herom bortset fra, at han var død, da sønnen Moses den 5. juni 1825 blev (jødisk) konfirmeret. Rebecke giftede sig ikke igen, men klarede sig som selvstændig handlende med blandt andet kortvarer og kinesiske varer. Hun blev den

længstlevende af Esters børn, 84 år, før hun døde den 24. oktober 1878 i København og blev begravet på den jødiske begravelsesplads i Møllegade.⁸⁹

3. *Abraham*

Han er nævnt i ”Portugiserfortegnelsen 1811” som (lære)dreng i husholdningen hos klædehandler Moses Fürst.⁹⁰ I 1815 blev han ansat i handelshuset Philip Hartvig Rée & Co. som opkøber, hovedsageligt af korn. 10 år senere blev han selvstændig som købmand. Han handlede hovedsageligt med afgrøder. For eksempel opkøbte han rug i hele landet og eksporterede det til Norge. I 1834 indgik han en aftale med den russiske regering om levering af en betragtelig mængde korn og købte til gengæld varer i Skt. Petersborg. Halvbroderen Georg Woldemar Cantor var kommissionær ved den handelsaftale.⁹¹

Som tidligere omtalt gik Abraham Lewis konkurs. Efter at behandlingen af konkursboet var afsluttet, og hans mor var død, rejste han tilbage til sin fødeby København. I folketællingen 1845 er hans erhverv bogholder.⁹² Han boede sammen med Christine Magdalene Rasmussen, som han giftede sig med den 7. marts 1847 i Frederiksberg Kirke. Heraf fremgår, at han stadig tilhørte den mosaiske tro.⁹³ Han døde den 15. juli 1853 og blev begravet på den mosaiske begravelsesplads i Møllegade.⁹⁴ Enken levede til den 4. april 1880.⁹⁵

4. *Juda og 5. Bendix*

Disse to sønner døde begge førend deres mor, en af dem åbenbart i Skt. Petersborg, som tidligere omtalt. Yderligere skal blot anføres, at Bendix blev (jødisk) konfirmeret den 24. november 1817.⁹⁶

6. *Eline*

Hun blev født ca. 1804 ifølge senere aldersangivelser. Hun blev selv døbt – hvornår og hvor vides ikke – men det fremgår af kirkebogen vedrørende dåben af hendes bror Christian Ludvigs anden datter, at ”Helene Levy” er fadder. I folketællingen 1840 bor hun i København, Klædebor Kvarter med navnet Eline Ludvigs, 35 år, ugift lærerinde.⁹⁷ Den 15. oktober 1843 blev hun som Eline Wilhelmine Augusta Ludvigs gift i Frederiksberg Kirke med den mere end 12 år yngre portrætmaler Jens

Christian Bøgh fra Aarhus.⁹⁸ De fik to børn: Alexandra Marie Luise, født den 24. november 1843, og Nikolaj Georg Christian, født den 13. juni 1845.⁹⁹ Eline døde den 12. august 1848.¹⁰⁰ Ægtemanden drog tilbage til Aarhus og satte sine to børn i pleje hos sin søster og dennes familie.¹⁰¹

7. Joseph

Joseph blev født den 15. oktober 1806 i København ifølge hans stedfar Lipman Cantors erklæring til deklara-tionsprotokollen.¹⁰² Den 23. juli 1832 fik han borgerskab i Aarhus som skomagermester.¹⁰³ Et par dage efter annon-cerede han åbningen af sin forretning og oplyste, at han var udlært i Skt. Petersborg og derefter havde arbejdet hos de bedste mestre i Skt. Petersborg og København.¹⁰⁴ I folketællingen 1834 har han ansat en ”husjomfru”, den 18-årige Lovise Marie Brodersen.¹⁰⁵ Hende giftede han sig med den 20. marts i Aarhus Domkirke.¹⁰⁶ Joseph var på det tidspunkt åbenbart blevet døbt. De fik tre døtre og en søn: Albertine Clarisse den 3. august 1835, Eline Wilhelmine Augusta den 10. november 1838, Esther Marie Christine Frederikke den 16. april 1842 og Anders Georg Hans den 13. juni 1845.¹⁰⁷ Det gik godt med skomagerforretningen. I Folketællingen 1845 hører tre læredrenge og to tjenestepiger til husholdningen.¹⁰⁸ Joseph var en anset borger i Aarhus, i begyndelsen af 1847 blev han valgt til byrådet, men han døde allerede den 20. december 1848.¹⁰⁹ Enken videreførte forretningen og giftede sig den 14. oktober 1852 med den ene af de fire svende i folketællingen 1850, Martinus Hjuler.

LITTERATUR

Amburger, Erik

1953 *Die Behandlung ausländischer Vornamen im Russischen in neuerer Zeit.* Akademie der Wissenschaften und der Literatur [in Mainz]. Abhandlungen der geistes- und sozialwissen-schaftlichen Klasse. 1953. Nr. 7, s. 301-354.

Arnheim, Arthur

2006 ”De første jødiske bosættelser i kongeriget”. *Fortid og Nutid* 2006, s. 269-284.

Aufgebauer, Peter

1984 *Die Geschichte der Juden in der Stadt Hildesheim im Mittelalter und in der frühen Neuzeit.* Hildesheim: Bernard 1984.

Balslev, Benjamin

1932 *De Danske Jøders Historie.* København: O. Lohse 1932.

Bamberger, Ib Nathan

1983 *The Viking Jews. A History of the Jews of Denmark.* New York: Shengold Publishers Inc. 1983.

Beider, Alexander

2009 *Handbook of Ashkenazic Given Names and Their Variants.* Bergenfield, N.Y.: Avotaynu 2009.

Bell, Eric Temple

1937 *Men of Mathematics.* New York: Simon and Schuster 1937.

Cohen, Asser Daniel

1837 *De mosaiske Troesbekjenderes Stilling i Danmark forhen og nu.* Odense: 1837.

Dauben, Joseph Warren

1979 *Georg Cantor. His Mathematics and Philosophy of the Infinite.* Princeton (N. J.): Princeton University Press 1979, s. 272-280.

2008 ”Cantor, Georg Ferdinand Ludwig Philip”.

New Dictionary of Scientific Biography.

Cabeo-Eysenck. Noretta Koertge (red.).

Vol. 2: New York: Charles Scribner’s Sons 2008, s. 29.

Degn, Ole og Vagn Dybvad

1968 *Borgere i byens råd. Medlemmer af Århus bys borgerrepræsentation og byråd 1838-1968.* Aarhus: Universitetsforlaget 1968.

Fischer, Josef

1921 ”Medlemmer af den portugisiske menighed i

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

- 1811". *Tidsskrift for Jødisk Historie og Literatur* 1921/25, s. 125-128 og s. 184-196.
- Freudenthal, Max
1928 *Leipziger Messgäste – Die jüdischen Besucher der Leipziger Messen in den Jahren 1675 bis 1764*. Frankfurt am Main: J. Kauffmann 1928.
- Frosell, Preben Hampton
1987 *Københavnske synagoger gennem tre hundrede år*. København: C. A. Reitzel 1987.
- Glikl bas Judah Leib
1910 *Die Memoiren der Glückel von Hameln*. Autorisierte Uebertragung nach der Ausgabe des Prof. Dr. David Kaufmann von Bertha Pappenheim. Wien: Stefan Meyer und Wilhelm Pappenheim 1910.
- Grattan-Guinness, Ivor
1971a "The Correspondence between Georg Cantor and Philip Jourdain". *Jahresbericht der deutschen Mathematiker-Vereinigung* 73 (1971), s. 111-130.
1971b "Towards a Biography of Georg Cantor". *Annals of Science* 27 (1971), s. 345-391.
- Hauch-Fausbøll, Theodor
1919 "Jødernes Færd og Ophold i den Danske Stat i det 17de Aarhundrede". *Tidsskrift for Jødisk Historie og Literatur* 1919/21, s. 137-179.
- Kniese, Georg
1934 *Extract aus dem Steuerregister der Stadt Kassel vom Jahre 1625*. Nachrichten der Gesellschaft für Familienkunde in Kurhessen und Waldeck 1934, s. 82-100.
- Kohnke, Meta m.fl.
1999 *Quellen zur Geschichte der Juden in den Archiven der neuen Bundesländer*. Bd. 2. Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. Teil I: Ältere Zentralbehörden bis 1808/10 und Brandenburg-Preußisches Hausarchiv. München: K. G. Saur 1999.
- Lauridsen, Finn Hjarne
1953 "Købmand i Århus Abraham Lewis". *Seksten Århusrids: Tilegnede Svend Unmack Larsen 23. september 1953*. Vagn Dybdahl (red.). Aarhus: Universitetsforlaget 1953, s. 183-203.
- Margolinsky, Julius
1958 *Chevrá Kaddischa 1858-1958*. København: Oskar Fraenkel 1958.
1978 *Jødiske Dødsfald i Danmark 1693-1976*. København: Dansk Historisk Håndbogforlag 1978.
- Marwedel, Günter
1976 *Die Privilegien der Juden in Altona*. Hamburg: Hans Christians 1976.
- Menk, Lars
2005 *A Dictionary of German-Jewish Surnames*. Bergenfield, N.Y.: Avotaynu 2005.
- Nathanson, Mendel Levin
1860 *Historisk Fremstilling af Jødernes Forhold og Stilling i Danmark, navnlig Kjøbenhavn*. København: F.H. Eibe 1860.
- Nielsen, Oluf August
1885 *Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af dokumenter, breve og andre kilder*. Bind 7. København: G.E.C. Gad 1885.
- Purkert, Walter og Hans-Joachim Ilgauds
1987 *Georg Cantor 1845-1918*. Basel [u.a.]: Birkhäuser 1987.
- Salomon, Julius og Josef Fischer
1914 *Mindeskript i Anledning af Hundreårsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814*. København: Danmark Loge U.O.B.B. No. 712, 1914.
- Sinkevič, Galina Ivanovna
2012 *Georg Kantor & Pol'skaja škola teorii množestv*. Sankt-Peterborg: 2012.

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

Stöhr, Ulrich

2008 *Repertorien des Hessischen Staatsarchivs Marburg*. 17,d,2,2. Landgräfllich hessische Regierung Kassel: Familienrepositur. Band 2: Teil 2. Familien M-Z. Marburg: 2008.

Tannery, Paul

1934 *Mémoires scientifiques*. XIII: Correspondance. A. Diès. Toulouse (red.). Édouard Privat/Paris: Gauthier-Villars 1934.

Tapp, Christian

2005 *Kardinalität und Kardinäle. Wissenschafts historische Aufarbeitung der Korrespondenz zwischen Georg Cantor und katholischen Theologen seiner Zeit*. Stuttgart: Steiner 2005.

Valenta, Aleš

2003 "The Jew Joachim Cantor and Chlumec Domain of Count Kinský in the Second Half of the Eighteenth Century". *Judaica Bohemiae* 39 (2003), s. 33-52.

Weilbach, Philip

1877 *Dansk Kunstnerlexikon, indeholdende korte Levnedstegnelser over Kunstnere*. København: Andr. Fred. Høst & Søns 1877-1878.

Wilhelm, Peter

1973 *Die jüdische Gemeinde in der Stadt Göttingen von den Anfängen bis zur Emanzipation*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1973.

NOTER

1. Den originale, uforkortede tyske artikel er publiceret i *MAAJAN* bind 4, august 2019. *MAAJAN* udgives af Die Schweizerische Vereinigung für Jüdische Genealogie.
2. Brevet er citeret fra Tapp 2005, s. 326 ff. Noget mere nøjternt, men mindre detaljeret skrev Cantor den 6. januar 1896 til Paul Tannery: Min salige far, Georg Woldemar Cantor, der døde 1863 i Tyskland, kom som barn med sin mor til Skt. Petersborg og blev der snart døbt luthersk. Men han blev født i København (jeg ved ikke nøjagtigt i hvilket år, men mellem 1810 og 1815) af israelitiske forældre, som tilhørte den derværende portugisisk-jødiske menighed og derfor sandsynligvis var af spansk-portugisisk oprindelse (Tannery 1934, s. 306).

3. Grattan-Guinness 1971a, s. 122.
4. I første del af sin bog fremlægger Galina Sinkevič, hvad hun har fundet i tilgængelige arkiver i Skt. Petersborg om Georg Cantors barndom, om hans forældres liv og deres aner. Men spørgsmålet om Georg Cantors afstamning lader sig trods alle anstrengelser ikke løse ud fra disse kilder.
5. Sinkevič 2012, s. 51.
6. Erik Amburgers database: Udlændinge i det førrevolutionære Rusland. Tilgængelig online: <https://amburger.ios-regensburg.de/index.php?id=12942&mode=1> (05.04.19)
7. Sinkevič 2012, s. 51.
8. Fordi brudeparret tilhørte forskellige trosretninger, fandt der to vielser sted, 21. april i den evangelisk-lutherske Katharinekirke og 22. april i den katolske Sct. Katharinakirke. Indførslen af den katolske vielse lyder således: "Georg Woldemar Cantor, Købmand fra Vilmandstrand, luthersk, 28 år, og frøken Maria Böhm, Datter af Franz Böhm, 22 år" (Sinkevič 2012, s. 72). Datoerne er i henhold til den julianske kalender, som var gyldig i Rusland til den 31. januar 1918.
9. Georg Ferdinand Ludwig Philipp blev døbt 20.05.1845 (Kirkebogen for Skt. Petersborgs evangelisk-lutherske Katharinekirke. Duplikat 1845, s. 181). Datoen er ifølge den julianske kalender, jævnfør forrige note.
10. Kirkebogen for Heidelberg, Helligåndskirken. Begravelser 1844-1868, s. 679.
11. "Om Georg Cantors forældre", SUB Göttingen, Cod. Ms. G. Cantor 36:3. Forfatteren takker fru Bärbel Mund fra afdelingen for håndskrifter og sjældne tryk i Göttingens stats- og universitetsbibliotek, som har gjort dette papir og andre dokumenter blandt Cantors efterladte papirer tilgængelige for ham.
12. Der er af ubekendte lavet ændringer og gætterier med blyant. Disse er ikke gengivet.
13. I 1937 udkom E.T. Bells *Men of Mathematics* første gang med et kapitel om Cantor, hvori man træffer på følgende sætning: "Georg Ferdinand Ludwig Philipp Cantor, der var af ren jødisk afstamning på begge sider, var det første barn af den fremgangsrige købmand Georg Waldemar Cantor og hans kunstneriske ægtefælle Maria Böhm" (Bell 1937, s. 558). Men Bell kommer ikke med noget bevis for sit udsagn om den jødiske afstamning.
14. Grattan-Guinness 1971b, s. 351.
15. Dauben 1979, s. 272 og s. 274.
16. Ibid., s. 272.
17. Ibid., s. 274.
18. Purkert og Ilgauds 1987, s. 13 ff.
19. Dauben 2008, s. 29.
20. Hauch-Fausbøll 1919, s. 160-165.
21. Kirkebogen for Flensborg, Sct. Nikolai Sogn 1637-1763, s. XII. Ligesom i de protestantisk regerede tyske stater gjaldt den julianske kalender i Danmark til den 18. februar 1700.
22. Hauch-Fausbøll 1919, s. 162 ff.
23. Kirkebogen for København, Trinitatis Sogn, fødte, viede 1660-1692. Bl. 2 r. Kirkebogen for København, Vor Frue Sogn, fødte, viede 1657-1678. Bl. 146 r.
24. Marwedel 1976, s. 157 ff.
25. Ibid., s. 160.
26. Hauch-Fausbøll 1919, s. 166-171.
27. Marwedel 1976, s. 163.
28. Balslev 1932, s. 125 ff.
29. Nielsen 1885, s. 527 ff.
30. Ibid., s. 151.
31. Bamberger 1983, s. 13.

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

32. Margolinsky 1978, s. 35. På gravstenen står der ikke Axel, men Ascher Ansel. Foto: Tom Brøndsted. Tilgængeligt online: <http://tom.brondsted.dk/mosaiskebegravelser/?details&cid=506&kgd=1> (05.04.19)
33. Nielsen 1885, s. 46. Inden Abraham Cantor fik tilladelse til at bo i København med sin familie, havde han en årrække drevet handel i Danmark. I den forbindelse opholdt han sig igen og igen i hovedstaden. Arnheim fortæller om en konvolut i Rigsarkivet med breve fra 1678 skrevet på jiddisch fra jøder i Altona til jøder i København. Blandt disse er to til Abraham Cantor, et fra hans ægtefælle og et fra dennes bror (Arnheim 2006, s. 277 ff.).
34. Nielsen 1885, s. 721.
35. Margolinsky 1978, s. 35.
36. Ibid., s. 204.
37. Hauch-Fausbøll 1919, s. 170 ff.
38. Aufgebauer 1984, s. 159.
39. Ibid., s. 160.
40. Hildesheim, Jüdischer Friedhof Teichstrasse. Tilgængelig online: http://www.steinheim-institut.de/daten/hld_all.html (05.04.19)
41. Man finder mange med efternavnet Cantor hos Freudenthal 1928.
42. Kohnke m.fl. 1999, s. 576.
43. Wilhelm 1973, s. 58.
44. Kniese 1934, s. 89.
45. Stöhr 2008, s. 1390. De nævnte landsbyer ligger i Werra-Meißner Kreis, Regierungsbezirk Kassel, i Nordhessen.
46. Freudenthal (Leipziger Messe Gäste) omtaler enkelte jødiske messe gæster fra Prag i den sidste fjerdedel af det 17. århundrede med efternavnet Cantor. Valentas udsagn: "*Cantor' was among the most common Jewish names in Bohemia*", er baseret på en folketælling fra 1724, som indeholder navnet i flere landsbyer i Nordøstbøhmen (Valenta 2003, s. 44). Det burde undersøges, om efternavnet Cantor også kan påvises i Bøhmen i det 17. århundrede.
47. Fischer 1921, s. 125.
48. Ibid., s. 184.
49. Ibid., s. 192 ff.
50. Margolinsky 1978, s. 37.
51. Kraks *Vejviser* 1813, s. 57.
52. Rigsarkivet (Arkivalieronline.dk), Landsover- samt Hof- og Stadsretten, Københavns Skiftekommission. Forsøglingsprotokol 1812-1813. Nr. 6/48 af 07.01.1813. S. 73 ff.; Registreringsprotokol 1812-1813. Nr. 6/48 af 15.01.1813. S. 79 ff.; Behandlingsprotokol 1812-1813. Nr. 6/48. Første møde 16.01.1813. S. 105. Sidste møde 20.01.1814. S. 373 ff. Forsøglingsprotokollen, hvori alle indbogenstande blev oplistet, blev underskrevet af Ester Cantor "med ført pen". Behandlingsprotokollen af 01.06.1813 er underskrevet personligt af "Lipman Jacob Cantor".
53. Kraks *Vejviser* 1817-1818, s. 60. Ibid., 1818-1819, s. 67, Ibid., 1819-1929, s. 72.
54. Ibid., 1821, s. 68.
55. Ibid., 1834, s. 95. Ibid., 1835, s. 94. Ibid., 1836, s. 93. Ibid., 1837, s. 96.
56. Ibid., 1842, s. 93. Ibid., 1843, s. 95. Ibid., 1851, s. 103.
57. FT København 1840. Købmager Kvarter II, s. 237.
58. Ibid. 1845. Øster Kvarter II, s. 89. Ibid. 1850. Øster Kvarter II, s. 9.
59. I folketællingerne 1845 og 1850 blev der spurgt til fødestedet.
60. Rebekka Israel døde i 1864, Esther Israel først i 1883 i København. I Cantors dokumenter (SUB Göttingen. Cod. Ms. G. Cantor 35 Nr. 39) findes der to breve fra "Tante Esther" fra København til Georg Cantor i anledning af hans forlovelse med Vally Guttmann i foråret 1874. Denne "Tante Esther" kunne være Esther Israel, som, hvis denne formodning om slægtskab er rigtig, var en kusine til Georg Woldemar Cantor. I brevet af den 7. april 1874 videregiver "din altid hengivne gamle Tante Esther" også hilsner og lykønskninger fra "Tante Rikke". "Tante Rikke" kan måske identificeres som G.W. Cantors halvsøster Rebecke, født Levy, der døde i 1878 i København.
61. "Liste over de her i Byen boende, ved Borgerskab og Privilegier berettigede, af den Jødiske Nation, som til den høitydske jødiske menighed henhører [...] Kiöbenhaun den 31te Januarij 1780". I Det Mosaiske Trossamfund København. Jødiske optegnelser 1693-1953. Mandtalslister 1760-1850.
62. Amburger 1953, s. 301-354.
63. Ossip Grimm, gift med Georg Woldemar Cantors tante Anastasia, født Meyer, indsatte i sit testamente af 30. januar 1854, dagen for sin død, sin afdøde hustrus nevø "Jegor Jakovlev syn Kantor" som sin arving (Sinkevič 2012, s.177).
64. Beider 2009, s. 55.
65. Amburger 1953, s. 346.
66. FT København 1801. Sarens Kvarter, s. 63.
67. Forfatteren takker Allan Falk i København for oplysningen om Bendix Levy.
68. Margolinsky understøtter ikke denne formodning, for han identificerer den, der begravede Mosche bar Lezer Halevi, som "citarspiller", hvis ægtefælle Elle var død i 1803 (Margolinsky 1978, s. 125).
69. FT Aarhus Købstad 1834, s. 35.
70. Lauridsen 1953, s. 195. Som grundlag for sin artikel om købmand Abraham Lewis benyttede Lauridsen det bevarede forretningsarkiv. Lewis-arkivet hørte til Erhvervsarkivet i Aarhus, hvis bestanddele 2016 blev overført til Rigsarkivet i Viborg.
71. Ibid., s. 197.
72. FT Aarhus Købstad 1840, s. 405.
73. PB Aarhus 1814-1913. Bl. 12v.
74. *Aarhus Stifts-Tidende* 1840, Nr. 196 (5. december 1840), s. 4.
75. Margolinsky 1978, s. 558.
76. Rigsarkivet (Arkivalieronline.dk). Aarhus Byfoged Skifteprotokol 1837-1845. Bl. 411-412.
77. Den 27. februar 1841 blev der ligeledes foretaget en registrering af Ester Cantors efterladenskaber på enkemandens bopæl i København. I det korte protokollat, som foruden af embedsmanden er underskrevet af "L. Cantor", bliver sønnen Georg i Skt. Petersborg ligeledes nævnt. For fundet af dette dokument takker forfatteren Otto Bendixen i København.
78. Rigsarkivet. Landsover- samt Hof- og Stadsretten, Københavns Skiftekommission: Forsøglingsprotokol 1852-1853. Nr. 5/270 af 22.04.1852. S. 159. For fundet af dette dokument takker forfatteren Allan Falk i København.
79. Sinkevič 2012, s. 67 og s. 181.
80. I kirken i den daværende forstad Frederiksberg, hvor kongen havde en sommerresidens, blev på denne tid adskillige jøder fra København døbt. Den 17. september 1812 var såvel hans majestæt kongen som dronningen og "flere høje personer" vidner til dåben af agent Behrends fem børn. Den 2. december 1819 lod malermester Mariboe sig selv, sin kone og fire mindreårige døtre døbe. Den 29. april 1920 blev fire børn af boghandler Abraham Soldin døbt, medens forældrene forblev i den jødiske tro. Også i hovedstaden, i Garnisonskirken, fandt dåb af jøder sted omkring 1820. For eksempel lod den ansete Moses Delbanco og hans ægtefælle Beate, en rabbinerdatter fra Kassel, deres fem børn døbe den 19. januar 1922. Sandsynligvis har den åbenlyse forøgelse af antallet af dåbshandlinger omkring 1820 sin årsag i de voldelige aggressioner mod jøder i 1819, som var rettet mod den jødiske emancipation og

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning

- med rod i Tyskland bredte sig til København ("Hep-hep uroligheder").
81. Kirkebogen for Frederiksberg Sogn 1813-1820. Ny udgave, s. 12 ff.
  82. Galina Sinkevič fortæller i sin Cantor-monografi om Esters far, den jødiske købmand Abraham Meyer fra København, der i slutningen af det 18. århundrede drev handel med Rusland og indimellem opholdt sig i Skt. Petersborg, og om Esters brødre Joseph og Hartvig og søsteren Anastasia, som kom til Skt. Petersborg omkring år 1800.
  83. Kirkebogen for Frederiksberg Sogn 1813-1820. Ny udgave, s. 122-123. Vielsen er endvidere indført i kirkebogen for København, Holmens Sogn. Viede 1817-1834. S. 375. Der er det anført, at vielsen fandt sted i Vettørslev, brudens fødested.
  84. Kirkebogen for København, Holmens Sogn. Fødte piger 1813-1821. Ny udgave, s. 225 og s. 300.
  85. Det fremgår af Nicolaus Justus Theodors konfirmation den 2. oktober 1836: Kirkebogen for København, Hof- og Slotskirken. Konfirmerede 1828-1847. S. 46. Begge døtre var blevet konfirmeret i den samme kirke henholdsvis den 6. oktober 1833 og 4. oktober 1835.
  86. Kirkebogen (duplikat) for Skt. Petersborg: Evangelisk-lutherske Katharinekirke 1856, s. 273.
  87. PB København Juni 1810-Juni 1814. S. 15. I indførslen af vielsen bliver brudgommen anført med navnet David Lazarus Fürst. I det tilhørende navneregister står der Daniel Lazarus Fürst. En David Lazarus Fürst er ellers ukendt. Derimod findes Daniel som søn af Lazarus Fürst i folketællingerne 1787 og 1801 i København. Hans fødselsår er 1786. I medlemslisten for den portugisiske menighed i København fra 1811 står der under nr. 17: "Daniel Fürst, 28 år, The- og Porcelænshandler". Han bliver af Fischer identificeret som den Daniel Salomon Fürst, der døde i 1819 ombord på et handelsskib på tilbagerejse fra Asien. Han var partner med Berend Amsel Meyer i firmaet Meyer & Fürst. Hvis Fischers oplysning om, at denne Daniel Salomon Fürst blev gift den 31. maj 1811 med Rebekka Levy fra Sverige, er rigtig, foreligger der et bemærkelsesværdigt sammentræf af tilfældige omstændigheder.
  88. PB København Juni 1810-Juni 1814. S. 21.
  89. Ibid., 1871-1890. S. 315. Margolinsky 1978, s. 61.
  90. Fischer 1921, s. 127.
  91. Tre forretningsbreve fra Cantor & Co. til A. Lewis fra 1834 er bevaret i Lewis-arkivet. De er på tysk og i en formel stil. Kun nogle tilføjelser i slutningen af et brev af den 14. september 1834 er af privat karakter. I hurtigt nedskrevne linjer, som indledes med "Kære Albert" [sic], beder Georg Cantor sin halvbroder om at ile ham til hjælp i et forretningsanliggende. Så slutter han med ordene: "Hils den kære mor og sig, at jeg skammer mig over mig selv, når jeg tænker på, at forretningen mere og mere afholder mig fra at skrive til den kære gode" (Rigsarkivet Viborg. Arkiv A. Lewis. Indkomne breve 1833-1834. Korrespondance med Cantor & Co.). Forfatteren takker Rigsarkivet i Viborgs medarbejdere, som har gjort disse breve tilgængelige for ham.
  92. FT København 1845. Rosenborg Kvarter, s. 243.
  93. Kirkebogen for Frederiksberg Sogn. Viede 1842-1848. Ny udgave, dobbeltside 133.
  94. Margolinsky 1978, s. 119.
  95. Kirkebogen for København, Vartov Sogn 1875-1888. Ny udgave, dobbeltside 160.
  96. PB København, Konfirmationer 1817-1850. S. 10.
  97. FT København 1840. Klædebo Kvarter, s. 79.
  98. Kirkebogen for Frederiksberg Sogn. Viede 1842-1848. Ny udgave, dobbeltside 36 og Weilbach 1877, s. 91ff.
  99. Kirkebogen for København, Helligånds Sogn. Fødte 1838-1845. Ny udgave, dobbeltside 203 og kirkebogen for København, Vor Frue Sogn. Fødte 1845-1850. Ny udgave, s. 39-40.
  100. Kirkebogen for Helligånds Sogn. Døde 1848-1855. Ny udgave, dobbeltside 178.
  101. FT Aarhus Købstad 1850, s. 61.
  102. PB København, Deklarationsprotokollen 1762-1810. S. 134.
  103. Degn og Dybvad 1968, s. 142 ff.
  104. *Aarhus Stifts-Tidende* 1832, Nr. 124 (2. August 1832), s. 4.
  105. FT Aarhus Købstad 1834, s. 14.
  106. Kirkebogen for Aarhus Domsogn. 1832-1837. Ny udgave, dobbeltside 265.
  107. Ibid., dobbeltside 100. Ibid., 1838-1843. Ny udgave, dobbeltside 130 g dobbeltside 137. Ibid., 1844-1851. Ny udgave, dobbeltside 23.
  108. FT Aarhus Købstad 1845, s. 473.
  109. Degn og Dybvad 1968, s. 142 ff. og kirkebogen for Aarhus Vor Frue Sogn 1845-1852, dobbeltside 343.

Nye erkendelser vedrørende matematikeren Georg Cantors afstamning